

4. Грецькі, молдавські, румунські та вірменські поселення в Україні

В Україні проживає 258,6 тис. **молдован** (самоназва – “молдовень”). Найдавніші зв’язки слов’ян з романізованим населенням Карпато-Дунайських земель відносяться до V - VII ст. На цій основі сформувалася етнічна спільність волохів - найближчих

етногенетичних предків молдован, територія розселення яких у X - XIII ст. неодноразово входила до складу слов'янських державних об'єднань: Київської держави, Галицького та Галицько-Волинського князівств. Волохи — більш давній етнонім, тривалий час зберігався поряд з самоназвою молдован.

З виникненням у 1359 р. Молдавського князівства до його складу увійшли території спільного проживання молдован і слов'ян. З XVI ст. молдовські кріпаки, рятуючись від феодалного гноблення місцевих господарів і репресій турецьких загарбників, під владою яких була Бессарабія, цілими родинами втікали до України. Стихійне переселення молдован на територію України з земель, загарбаних Туреччиною, майже до середини XVIII ст. відбувалося не лише в райони Лівобережжя, а й на Поділля, в південні частини Брацлавського і Київського воєводств та інші місцевості. Молдовани прибували з різних районів Бессарабії, а також “ханської Туреччини” (нижньої Наддністрянщини), Буковини, “Польщі” (Правобережної України) і навіть Криму.

Багато молдован увійшло до військових поселень XVIII ст. Вони заснували ряд населених пунктів (рот) у межиріччі Дніпра і Синюхи у складі гусарського і пандурського піхотних полків, а також у Слов'яно-сербському і Бахмутському повітах. Під час російсько-турецької війни 1768 - 1774 рр. з молдовських і балканських переселенців на території Нової Сербії і Новослобідського поселення був створений так званий Молдовський гусарський полк.

Після Кючук-Кайнарджійського миру (1774 р.) створенню подібних воєнних сіл сприяла та обставина, що молдовські бояри у звільнених від турків районах одержували великі земельні ділянки, які заселялися ними за статусом “поміщицьких підлеглих”. Вони становили особливу категорію підлеглого населення, яке мешкало на приватній землі, але зберігало деякі особисті права: на рухому власність, вільний вступ до шлюбу, порушення судових позовів тощо. За кілька років на території між Дністром і Бугом утворилося багато сіл і хуторів, в яких оселялися передусім молдовські й українські селяни.

Румуни (самоназва — “роминь”, 151 тис. осіб) розселені в південно-західній частині Чернівецької області як змішано з українцями, так і окремими селами (найбільше в Глибоцькому та Герцаївському районах), а також у Закарпатській області.

Найдавніші румунські села в Україні були засновані у XIII ст. вихідцями з північно-західної Валахії (Мараморщини) і південної Трансільванії. Вони поселилися на території сучасних Тячівського і Рахівського районів Закарпаття і в деяких районах Північної Буковини. Дещо пізніше, в кінці XIV ст., виникли відомі поселення Діброва (Нижня Апша) та Середнє Водяне (Середня Апша) на Закарпатті.

Зі створенням Румунської держави (середина XIX ст.) частина молдован колишнього князівства Молдови під впливом новоутвореної румунської державності поступово почала вважати себе румунами, тоді як молдовани, які не увійшли до Румунії (більша частина Бессарабії), зберегли свою етнічну самосвідомість. Це особливо помітно в Чернівецькій області, де проходив державний кордон між Австро-Угорщиною і Росією.

Друга половина XIX - початок XX ст. характеризується значною румунізацією українського населення Північної Буковини. Цьому сприяли особливості організації церковного управління і шкільної освіти, а також те, що обидва народи належали до православного віровизнання.

Греки (самоназва в Україні — “румеї” та “уруми”), яких, за переписом 2001 р., налічується 91,5 тис. осіб, живуть переважно в приазовських районах Донецької області і деяких містах Півдня України. Переселення греків відбувалося в давні часи. Згодом неабияке значення відігравали спільність релігії і всебічні економічні й культурні зв'язки Київської держави з Візантією. Утвердження християнства (“грецької віри”) на Русі супроводжувалося створенням відповідної церковної організації (митрополії), в якій особливо у перші століття провідну роль відігравали греки. Так, першу руську єпархію, яка виникла у 60-ті рр. IX ст., очолював грек Михайло Сирин. Церковно-культурні зв'язки тривали і в наступні століття, майже до XX ст., зокрема через Київську Академію (з XIX

ст. - Духовну Академію), колегії і духовні семінарії, в яких навчалося багато греків. У Києві, Ніжині й інших містах існували грецькі громади. У другій половині XVIII ст. греки входили до складу військових поселень Півдня України. Згодом частина їх увійшла до міського населення як купці і ремісники. Найбільш компактний етнічний масив грецького населення було утворено у Північному Приазов'ї наприкінці 1770-х рр. греками — переселенцями з Криму (близько 18 тис. осіб), після проголошення його незалежним ханством. Грецьке населення Криму сформувалося протягом тривалого часу за рахунок вихідців з Греції (VI ст. до н.е.) та інших, більш пізніх етнічних компонентів. Про це свідчить етнічна неоднорідність грецьких переселенців з Криму у Приазов'я.

Походження приазовських греків в аспекті їх колишньої метрополії (Греції), Криму, де вони тривалий час перебували, і Північного Приазов'я (терену сучасного розселення) досліджене недостатньо. Серед них відомі дві мовні групи: “румеї” (у розумінні підлегли Східно-Римської імперії, християни, візантійці), що розмовляють новогрецькою мовою (до речі, європейська частина Туреччини і дотепер зветься Румелія — “країна греків”) і “уруми”, які розмовляють тюркською мовою, близькою до кримськотатарської. Самоназва “уруми” є тюркською калькою назви “румеї”. Після переселення з Криму у 1779 р. греки-елліни (румеї) заснували у Приазов'ї місто Маріуполь і 12 сіл біля нього; греки-татари (уруми) заснували 10 сіл. Пізніше, у 1829 р. грецькими переселенцями із Туреччини було засновано с.Анадоль. Сусіди приазовських греків, українці і росіяни, називають їх “греко-еллінами” і “греко-татарами”. Серед приазовських греків уруми чисельно переважають, їх налічується близько двох третин.

Внаслідок російсько-турецьких воєн кінця XVIII ст. бояри та урядовці Молдови та Валахії з роду візантійських вельмож (родин Іпсіланті, Караджі та ін.) одержали від царського уряду значні земельні ділянки: біля Золотоноші 19 тис. десятин, Вознесенська — понад 13 тис., на Роменщині — до 400, на Чернігівщині — близько 14 тис. десятин землі.

Однією з найвідоміших була грецька громада Одеси, заснована 1794 р., яка зростала за рахунок емігрантів з Греції і відігравала значну роль у міжнародній торгівлі, розвитку міста, його економіки і культури.

У межах Одеси і навколишніх теренах існували грецькі військові формування. Вони були утворені згідно наказу Катерини II 19 квітня 1795 р. “О поселении в окрестностях Одессы греков и албанцев, в последнюю войну в Архипелаге служивших”. Однак внаслідок негативного ставлення Павла I до зовнішньої політики Катерини II через місяць грецький легіон було реформовано, а землю відібрано. В серпні 1803 р. у відповідь на численні скарги греків і албанців було сформовано грецький батальйон чисельністю 584 військових із штаб-квартирою у 23 верстах від Одеси — на Сухому Лимані. У листопаді 1810 р. Одеський грецький піхотний батальйон було перетворено на військове поселення в районі слободи Олександрійської. У травні 1819 р. його було остаточно розформовано, а частина військових службовців була направлена до Балаклавського грецького піхотного батальйону. Крім Одеси, відомими були грецькі громади в містах Миколаєві, Ізмаїлі, Акермані, Рені, Кам'янці-Подільському та інших. На початку XIX ст. після російсько-турецьких воєн помітно зросла чисельність греків у селах Бессарабії.

Перші колонії **вірмен** (самоназва — “хай”) на сучасній території України виникли в Криму в X - XI ст. у зв'язку із загарбанням їхньої території арабами і турками-сельджуками, а також антивірменською політикою Візантії, яка призвела до масової еміграції вірмен.

Найбільш компактні вірменські поселення з'явилися на західноукраїнських землях. У період з XIII до XVIII ст. існувало понад 20 вірменських колоній, а загалом кількість поселень, в яких жили вірмени, досягла 70. У найбільш відомих з них (Львові, Кам'янці-Подільському, Могилеві-Подільському, Луцьку) існували вірменський міський уряд на чолі з вейтом, вірменське представництво у посольстві. З XI ст. була відома велика колонія вірмен у Києві.

З другої половини XIII ст. важливим осередком вірмен східного обряду стає Львів. З кінця XIV ст. відоме поселення вірмен у Кам'янці-Подільському. У 1775 р. їхня чисельність у цьому місті становила близько 1800 чоловік. У другій половині XVI ст. виникла вірменська колонія в м. Барі, на початку XVII - XVIII ст. - у Бучачі, Жванці, Підгайцях, Бережанах, Тульчині, Чорткові. Як відомо, вже в XIX ст. компактні вірменські поселення в Україні зникли. Нині вірмени живуть переважно в містах. Загальна чисельність їх становить 99,9 тис. осіб.